

Cristina
DEUTSCH

Studii de literatură comparată (III)

Momente ale evoluției
prozatorilor evrei din S.U.A.
în spațiul american

- *Povestește-ne ce-i prin America. E adevărat că acolo oamenii umblă cu capul în jos și cu picioarele în sus?*
- *Cine vrea asta, o poate face. E o țară liberă.*

(fragment de discuție între
două personaje ale lui
Isaac Bashevis Singer)

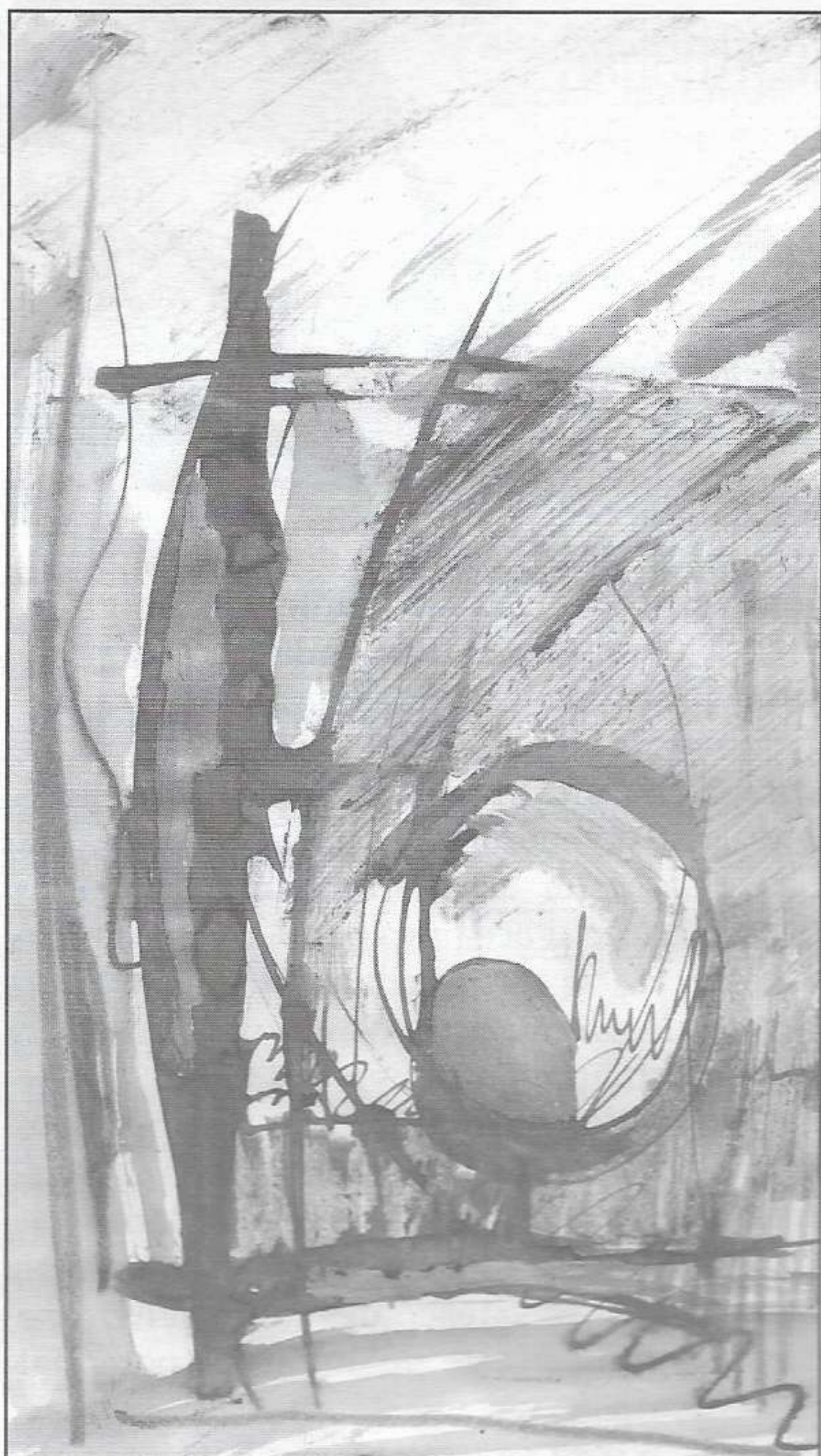
În Statele Unite, identitatea evreiască este în mod clar americană. Majoritatea evreilor își rearanjează obiceiurile străvechi astfel încât să se potrivească tradițiilor și valorilor din America. "Evreii americani nu numai că au depășit o barieră culturală pentru a deveni parte a curentului majoritar, dar ei aproape că nu au fost conștienți de existența unei astfel de bariere", afirma Donna Robinson Divine¹, în cadrul unui simpozion organizat de Ethics and Public Policy Center în 1993, care avea ca temă evreii americani și rolul religiei în viața publică.

Într-adevăr, ceea ce va defini în primul rând imigrația evreiască în S.U.A. – lucru valabil în principal pentru începutul de secol XX – va fi mai ales încercarea de adaptare la cultura americană printr-un proces de modernizare și asimilare considerat – cel puțin la începuturi – "purificator". Să nu uităm faptul că situația grupului minoritar evreiesc în cadrul societății americane este una aparte. Avem de-a face cu imigranți legați între ei adesea doar pe baze religioase – un element primordial, dar nu întotdeauna și suficient, indivizi proveniți din toate părțile lumii aducând cu ei nu numai o zestre rasială și religioasă care va constitui acea bază minimală despre care vorbeam mai înainte, cea care îi etichetează propriu-zis ca "evrei", ci și foarte multe

tradiții și obiceiuri ale popoarelor în mijlocul cărora au trăit înainte de emigrare. Astfel, evreii din Statele Unite formează nu un singur grup compozit, ci mai degrabă o aglomerare alcătuită din mai multe grupuri, care îi dau un caracter în același timp individualist și general².

În afară de acest lucru, mai există în Statele Unite și acea problemă care se ivește nu atât între grupurile etnice, cât între grupurile religioase (se configurează astfel o dublă distanțare între Evreu și Ceilalți) între care – indiferent de eforturile de apropiere care s-ar face – vor exista întotdeauna anumite bariere de izolare și neîncredere reciprocă: "din păcate, ignoranța americanilor în ceea ce privește confesiunile religioase ale vecinilor lor este nelimitată și potențial periculoasă"³.

Atât în ceea ce privește realitatea socială americană, cât și ficțiunea literară, devine din ce în ce mai clară imposibilitatea vizualizării acestora ca un tot omogen rezultat din interacțiunea fragmentelor atât de diverse care o compun – încercare începând cu *Scrisorile unui fermier american* ale lui Crèvecoeur, care, introducând acel concept de "melting pot", se străduia să pună bazele teoretice ale acestei probleme -, ca o cultură "globală", adepții acestei idei bazându-se de la începuturi pe faptul că această omogenizare (care, evident, nu a existat ca "produs finit" decât în mod teoretic, practic nerealizându-se decât fie parțial, fie doar pe perioade scurte de timp) este un rezultat al fuziunii unei "multitudini de culturi". Acesta este exact lucrul pe care vor încerca să-l pună în practică scriitorii evrei americani ai anilor '20 și '30 (o aproximare temporală destul de vagă, perioada de timp

acoperită de acest gen de scriitori întinzându-se de fapt cam din ultimul deceniu al secolului al XIX-lea și până pe la mijlocul anilor '40 – anii '20 și '30 nereprezentând decât "punctele de intensitate maximă" ale modului în care aceștia vizualizează problema).

Se poate ca evreii să fi găsit un adăpost confortabil în sânul societății americane, dar acest lucru nu înseamnă neapărat că acomodarea a dus obligatoriu la ceva bun: e posibil ca valorile americane mai mult să fi slăbit decât să fi întărit identitatea evreiască tradițională.

Imaginea Evreului, așa cum este ea văzută de scriitorii americani, indiferent dacă aceștia sunt sau nu evrei, precum și viziunea prozatorilor evrei din S.U.A. asupra spațiului american nu constituie adesea decât un construct mental, în sensul că para-

lelismul societate-literatură e un mecanism care funcționează cu mari deficiențe. Acesta nu e un fapt deloc singular dacă ne gândim, ca să dăm numai un exemplu, la un alt tipar, mult mai popular în spațiul american – cel al Indianului, fie că este vorba de filmele western sau romanele de gen. Evident, nu putem pretinde literaturii – indiferent de gen sau curent literar – să reflecte societatea "așa cum este ea" – întotdeauna va trebui să ne raportăm la ea, cu excepția câtorva genuri de graniță (de exemplu, reportajul) ca la un mod subiectiv de a vedea problema.

Din această cauză prozatorii evrei americani din anii '20, astăzi aproape uitați, precum Anzia Yezierska, Abraham Cahan, Mary Antin sau cei din anii '30, ceva mai cunoscuți, cum ar fi Michael Gold, sau mai puțin cunoscuți, precum Daniel Fuchs sau Henry Roth, devin un material de studiu interesant – nu atât valoarea literară a operelor lor este cea care iese în prim-plan, ci tocmai această încercare de apropiere între literatură și societate. Bunăvoința plină de stângăcie cu care acești autori ai începutului de secol XX vor încerca să promoveze tendințele asimilaționiste care intrau în conflict cu tradiția evreiască "adusă de acasă" sau socialismul internaționalist și demolator al scriitorilor anilor '30 ne permit să întrevădem care era adevărata situație a acestui grup minoritar pe pământ american.

La nivel social, problema va fi la fel de complicată ca și cea din domeniul literaturii (ca să amintim aici doar disocierea care se petrece între scriitorii de limbă idiș⁴, care continuă să meargă pe linia tradițională, mai mult sau mai puțin modificată după propriile idei și concepte artistice, și scriitorii evrei de limbă engleză, care, încet-încet, se vor desprinde de ghetou și vor deveni cu adevărat americani) – discrepanțele care vor apărea între generațiile de imigranți evrei fiind enorme.

Evreii americani vor fi astfel nevoiți să-și genereze propriile lor mijloace de analiză pentru a înțelege noua lume în care trăiesc și care este rolul lor în ea. Ei vor încerca atât să-și definească propriile tradiții într-un mod cât mai clar, cât și să cerceteze atent modurile în care ei sunt priviți și definiți de

ceilalți. Pe măsură ce generațiile de imigranți evrei se vor apropia din ce în ce mai mult de zilele noastre, crescând în America și definitivându-și educația în școlile americane, majoritatea evreilor, deși inițial fiind străini de acele "valori americane", se va îndrepta lent către o alterare a propriei evreității, din cauza acestei detașări – care, pe măsura trecerii timpului, devine din ce în ce mai acută – de istoria evreiască, de tradițiile evreiești și, în cele din urmă, de propria lor distinctivitate a unei comunități aparte.

După cum aminteam mai înainte, animizitățile nu se vor stabiliza numai la nivelul relației dintre Evreu și Celălalt, ci și între membrii aceleiași comunități etnice și religioase. Unul dintre motivele acestei "separări" este de natură lingvistică, observându-se din acest punct de vedere, formarea a două "tabere": pe de o parte, evreii de proveniență germană, franceză, grecească, siriană, care adesea se exprimau mai degrabă în limbile țărilor de origine, și, pe de altă parte, evrei proveniți din Rusia și Polonia, care vorbeau mai ales idiș (mulți dintre ei nu cunoșteau deloc sau aproape deloc limbile țărilor din care proveneau). Astfel, nu intervenea numai problema asimilării în spațiul mai larg al Statelor Unite, ci și problema acomodării la spațiul ghetoului.

Un alt factor de conflict a fost faptul că vechea comunitate evreiască, formată în principal din imigranți provenind din Peninsula Iberică și din Europa Centrală, se temea de apariția din ce în ce mai masivă, care are loc la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului XX, a acestor evrei ortodocși din Europa Orientală, înveșmântați ciudat. Evreii americani se întrebau dacă nu cumva, o dată cu sosirea coreligionarilor lor din Rusia, Polonia și România, antisemitismul latent din Statele Unite nu va fi forțat să izbucnească.

Modul în care scriitorii evrei vor privi spațiul american și în care Evreul, ca entitate umană și spirituală în care se încadrează el aici se va plia adesea atât pe factorii de ordin social, cât și pe felul în care acesta se autoanalizează – în proză, prin proiecția pe care autorul o realizează prin

intermediul personajului său, fie acesta autobiografic sau chiar antibiografic, prin descriere realistă sau analiză psihologică rafinată. Dacă la scriitorii de început de secol XX, precum Anzia Yeziarska, Mary Antin sau Abraham Cahan, aveam acea dorință de asimilare, de integrare cu orice preț în societatea americană – fiind vorba mai ales de o asimilare comportamentală⁵ decât de una structurală⁶ – venind și dintr-un idealism, dintr-o sinceritate a credinței în Visul American într-un sens pozitiv (strădanie care, evident, nu ducea întotdeauna neapărat la un rezultat benefic), un scriitor evreu contemporan născut pe pământ american cum este Philip Roth, de exemplu, care aparent înclină mai mult spre eticheta de "american" decât spre cea de "evreu", va privi lucrurile dintr-un cu totul alt punct de vedere. Un exemplu concludent ar fi modul în care acea dorință genuină de asimilare de la început se va transforma în sufletul personajelor unei povestiri precum *Eli, fanaticul* într-o monstruoasă lipsă de înțelegere pentru coreligionarii care vin dintr-o lume "înapoiată", care "le strică imaginea", într-o furie dementă îndreptată împotriva acestor intruși care îi pun într-o situație jenantă față de vecinii neevrei, stricând "armonia socială" deja instaurată și amintindu-le de propriile lor rădăcini. Dar această zugrăvire a conflictului dintre evreii asimilați, americanizați, beneficiari ai toleranței Celorlalți și evreii ortodocși, de modă veche nu va fi un subiect abordat numai de scriitorii evrei născuți în S.U.A., ci va apărea ca un leitmotiv în întreaga literatură evreiască americană.

Personajele autorilor de început de secol sunt mai mult niște proiectări autobiografice decât niște constructe ficționale complexe – ca și autorii lor, ei sunt evreii sfârșitului de secol al XIX-lea care părăsesc lumea shtetl-ului⁷ cu ochii îndreptați spre America, acea "țară a tuturor posibilităților" unde îi așteaptă un nou început. Frica de persecuții și toate aceste "visuri extravagante", cum le numește Ronald Takaki⁸, le vor da acestor imigranți curajul de a se dezrădăcina și de a-și părăsi locurile natale o dată pentru totdeauna. Tot acesta va rela-

ta într-un mod deosebit de plastic procesul prin care se intensifică această "febră a plecării": pe ulițele shtetl-ului, evreicele vindeau paturi, scaune, mese de bucătărie, tot felul de alte obiecte pentru a putea strânge banii cu care să-și plătească biletul spre America. Dar dacă acest shtetl va putea să fie părăsit relativ ușor din punct de vedere fizic, din punct de vedere spiritual acest lucru se va dovedi ceva mai greu. New York-ul va deveni pentru evreii imigranți un fel de shtetl mai mare și mai sigur, Lower East Side fiind locul preferat pentru întemeierea noilor cămine, cel puțin la început: în 1905, Lower East Side număra nu mai puțin de jumătate de milion de evrei. Tot la începutul secolului XX va începe migrația evreiască spre Harlem, unde vor forma o secțiune cunoscută sub numele de Mica Rusie. În anii '20, zonele preferate vor fi Bronx și Brooklyn. Foarte interesant e faptul că motivul acestui nou "exod" era dorința de a locui în cartiere "americane", dorință care se baza pe aspirația acestora de a nu mai fi considerați străini în America.

Scriitorii evrei ai începutului de secol XX vor încerca prin toate mijloacele să scoată în evidență aceste strădanii de asimilare și de integrare a evreilor în viața socială și culturală americană, rareori remarcând și efectele negative care pot rezulta din această transformare. Ceea ce primează în caracteristicile acestei prime etape a literaturii evreiești scrise în limba engleză este faptul că nu avem nici pe departe de-a face cu o literatură a protestului, acești scriitori nu încearcă să se impună ca spirite individuale, ci, mai degrabă, se străduiesc să-și arate marea dorință de a fi asimilați, de a deveni americani cu orice preț.

Abraham Cahan, Mary Antin, Anzia Yezierska celebrează prin scrierile lor integrarea în noua societate și, chiar dacă evocă experiența imigranților și problemele aculturației, nu fac acest lucru pentru a critica societatea americană care nu depusese eforturi prea mari pentru a-i ajuta, ci parcă pentru a se scuza că sunt altfel decât ceilalți. Dar, ca și în viața socială, cu cât aceștia încearcă mai mult să fie integrați și să participe la viața americană, cu atât reputația

lor va avea de suferit. Majoritatea scrierilor din această primă perioadă se dovedește a nu avea prea mare valoare literară, în schimb posedă o valoare de studiu social al epocii foarte interesant. Toți acești autori nu subzistă în istoria literaturii americane neapărat prin calitatea scrierilor lor, ci mai degrabă prin faptul că instituie niște modele. Formele literare cele mai des utilizate sunt cele ale romanului realist și ale memoriilor literaturizate, iar literatura evreiască americană din această perioadă nu inovează conștient: de exemplu, Abraham Cahan se autointitulează discipol al lui William Dean Howells, mergând în direcția impusă de acesta în cadrul romanului realist american. Atât în *Yekl: o poveste din ghetoul New Yorkului*, cât și în *Ascensiunea lui David Levinsky*, Cahan va prezenta cu insistență acest efort al imigrantului evreu de a-și lepăda vechea înfățișare și vechiul mod de a gândi, de a-și însuși limba și obiceiurile noii sale patrii adoptive, efort care nu va întârzia să fie încununat de succes, aducând în același timp cu el și distrugerea tradiției, accelerată de tentația orașului care se va insera în forme degradate, vulgarizate și în ghetou și va duce treptat pentru personaj la o pierdere a inocenței, la dezumanizare. Dacă în *Ascensiunea lui David Levinsky* ne este prezentată "lupta lui pentru supraviețuire într-o lume ce dispare treptat și pentru împăcarea moralei epocii trecute cu tendințele contradictorii ale prezentului", consemnând "nu numai imaginile tulburi ale existenței imigrantului în America la început de secol, ci însăși substanța realității americane din acea vreme", în proza Anziei Yezierska și a lui Mary Antin vom întâlni un mod de a vedea lucrurile ceva mai romanțat, mai voalat. Acest tip de literatură, dezvoltată în paralel cu romanul realist al lui Abraham Cahan, din această primă perioadă a prozei evreiești din Statele Unite, va fi mai ales una autobiografică, apărând în special sub formă de jurnale, scrisori, memorii. Prin autobiografiile cum ar fi *Din Plotzk la Boston* (1899) și *Pământul făgăduinței* (1912) de Mary Antin sau prin romanele și schițele Anziei Yezierska, *Inimi flămânde* (1920), *Salomeea din casele de raport* (1922),

Copii ai singurătății (1923), încep să se contureze formele literare care vor predomina în următoarele decenii în scrierile imigranților evrei din America. Aici nu mai apare nici măcar încercarea de critică a Visului American de la Cahan, dar avem tot același personaj-tip (imigrantul evreu) care sosește în America (*Țara Făgăduinței*), unde, după ce trece cu bine anumite piedici, își realizează propria variantă a acestui "vis american" (în general succesul material). După cum se poate vedea, este o schemă foarte simplă, care ar putea fi apropiată de cea a basmului: ideea că, prin muncă și cu ceva istețime, este foarte posibil ca oricine (chiar și imigrantul flămând și zdrențaros care vine din Rusia) să atingă culmi nebănuite ale succesului în societatea capitalistă americană. Foarte mulți imigranți au fost atrași în Statele Unite de acest miraj și bineînțeles că nu fiecare a fost capabil să-și "ajusteze" acest "vis american" după propriile dorințe și aspirații.

Ceea ce aduc nou acești prozatori în spațiul literaturii americane se leagă în primul rând de "experiența imigrării" (fie ea chiar una care încearcă să se plieze pe modele fără să ia prea mult în seamă specificul etnic al acestui grup de imigranți). Avem totuși în aceste prime romane și nuvele o încercare de a descrie evenimentele unei treceri de la "vechi" (în general punctul de plecare al personajelor este Rusia) la "nou" (America), de la un trecut sumbru la un viitor plin de speranță (chiar dacă uneori e doar o utopie): este încercarea într-un fel naivă a unui grup de a copia un model existențial pe care îl socotește superlativ.

În schimb, începând cu anii '30, la scriitorii precum Michael Gold, Daniel Fuchs sau Henry Roth, vom avea în primul rând de-a face cu o literatură angajată de inspirație proletară, în care artistul evreu, model al omului marginal, este tipul moralistului prin excelență – și în acest caz este vorba tot de o literatură scrisă de imigranți, dar, față de atitudinea ternă și oarecum împăciuitoare a autorilor din primele două decade ale secolului, schimbarea este una extrem de violentă (mai ales în planul

ideilor, reflectând de fapt ceea ce se întâmpla în cadrul societății americane a timpului). De exemplu, la un autor marxist precum Michael Gold, va ieși în prim-plan în primul rând respingerea oricărei încercări de identificare cu un grup etnic anumit: el nu mai dorește intrarea în "normalitate", "americanizarea", dar nici izolarea etnică în cadrul grupului său.

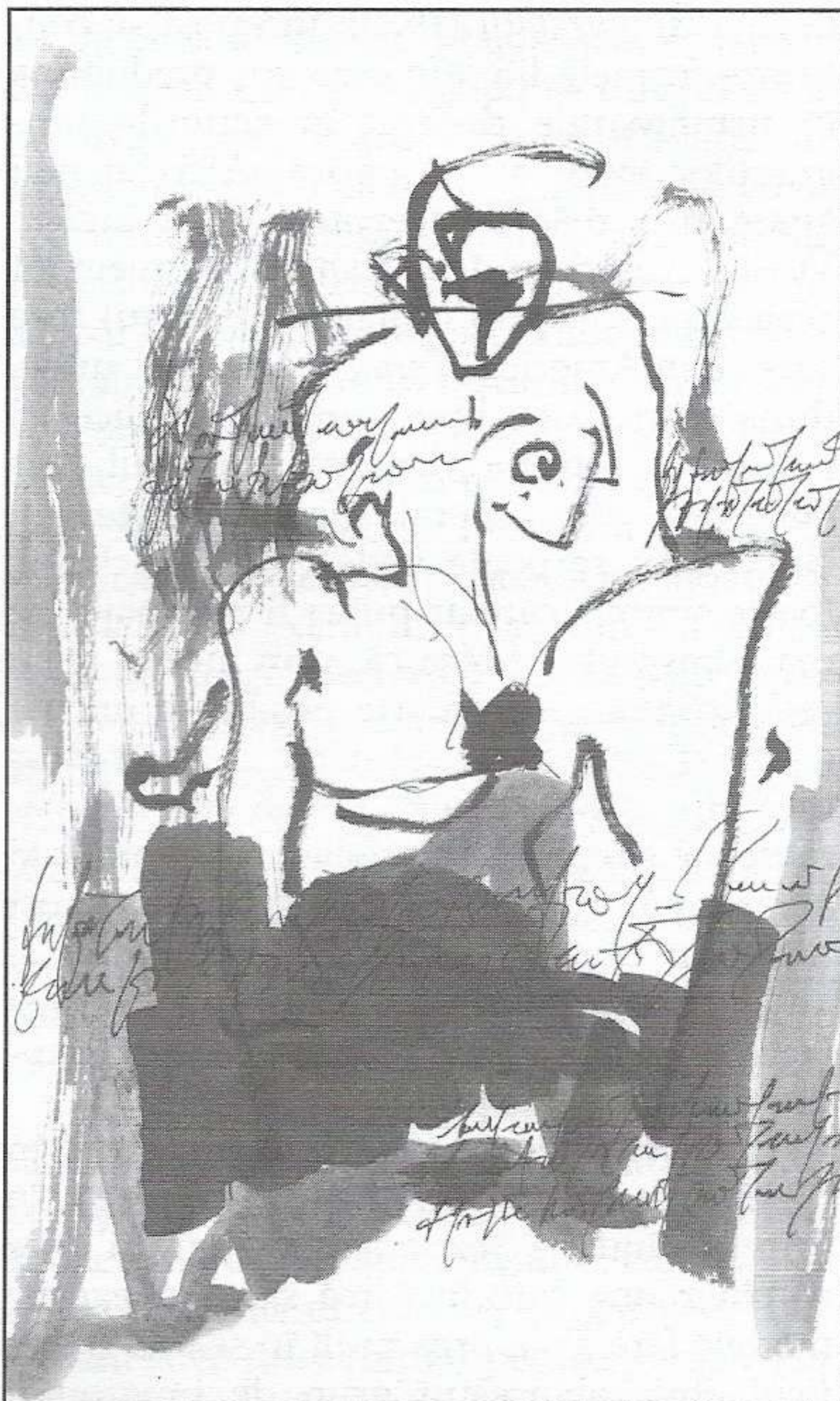
Realitatea socială evocată de autori precum Daniel Fuchs în trilogia sa¹⁰ sau Henry Roth în *Call It Sleep* ne este prezentată în primul rând prin intermediul ghetoului, o lume care își ține încă porțile închise, comunicarea cu lumea exterioară, cu "adevăratul" mediu american fiind sporadică. Lupta zilnică în care sunt angajate aceste personaje ale autorilor anilor '30 nu mai are ca scop primordial acceptarea imigrantului de către spațiul american, ci pur și simplu lupta pentru supraviețuire. Cel mai des cadrul în care se petrece acțiunea este strict cel al mahalalei evreiești, al ghetoului, o lume domi-

nată de adevăruri triste, o atmosferă pe care o vom regăsi și în opera lui Isaac Bashevis Singer.

După cum se poate observa, atât în cazul autorilor evrei din anii '20, cât și al celor din anii '30, modul de construcție al romanelor și povestirilor, precum și tiparele pe care se configurează personajele sunt încă indecise, nesigure; dar, dincolo de această problemă, situațiile existențiale pe care acești autori le tratează: viața imigrantului evreu transplantat din ghetoul european în cel american, problemele aculturației, încercările sale, încărcate de optimism sau, dimpotrivă, disperate, de a se adapta la mediul social, politic și cultural american devin foarte interesante pentru cititorul contemporan tocmai din cauza faptului că reușesc să redea acest proces al unei lumi aflate în plină formare, precum și nașterea unui nou individ. Vedem astfel cât de mult se schimbă imaginea Evreului în trecerea de la Lumea Veche la Lumea Nouă, cât de mult sau de puțin îl împovărează acele stereotipii pe care lumea europeană le-a impus de-a lungul secolelor în construcția mentală a imaginii lui, precum și cât de mare devine discrepanța între ceea ce se întâmplă în plan social față de ceea ce literatura americană reflectă îndeobște.

În perioada postbelică, la scriitori precum Saul Bellow, Bernard Malamud sau Philip Roth, care nu mai sunt imigranți, ci sunt născuți pe teritoriul american, toate aceste teme care se insinuează în literatura evreiască din S.U.A. la începutul secolului XX vor da naștere mai multor curente: o literatură a "alienării", dominată de căutarea ontologică și de reflecția metafizică, o încercare de a transforma personajul evreiesc într-un erou cultural al Americii moderne, dar și o literatură de reacție împotriva modului de a vedea societatea al scriitorilor evrei de dinaintea lor, o încercare de transpunere a acestui erou cultural de-abia achiziționat într-un antierou caracterizat printr-o răzvrătire care are ca obiect atât universul exterior, cât și pe cel interior.

În cazul lui Bellow, viziunea asupra spațiului american este strâns legată de modul în care acesta își construiește perso-

najele. Avem de-a face cu un prototip care, indiferent de variantele individuale în care va apărea, "pendulează" între două constante prin intermediul cărora se articulează trăsăturile sale definitorii. În primul rând, este vorba de spațiul în care se dezvoltă acest individ și de relațiile foarte complexe dintre el și mediul care-l conține: acesta este Orașul American (fiind vorba exclusiv despre Chicago și New York, celelalte locuri prin care sunt purtate personajele având doar rolul de decor) care, mai mult decât un fundal oarecare, poate fi considerat chiar și o temă de sine stătătoare în proza lui Bellow și, de ce nu, chiar un "personaj în oglindă", o replică a adevăratului personaj care îl locuiește și care este, la rândul lui, "locuit" de Oraș. Modul lui Bellow de a percepe Orașul este unic în cadrul literaturii din Statele Unite. O apropiere s-ar putea face de Isaac Bashevis Singer, prozator care poate fi considerat o "punte de legătură" între

tradiția evreiască foarte bine conservată și literatura americană relațiile dintre personaj și "locul desfășurării acțiunii" erau la fel de complexe; eroul lui Singer era locuitor al unui spațiu circular, fie că era vorba de shtetl sau de orașul polonez, periculos, dar și ocrotitor în același timp, sau de un spațiu alienant atunci când era vorba de New York, dar alienant pur și simplu pentru că era "străin", personajul nu avea nici un fel de legături cu el, venea "din afară" și nu se putea acomoda în acest nou teritoriu. La Bellow, personajul vine "dinăuntru" și alienarea este un rezultat al "oboselii" provocate de lupta cu Orașul. Ceea ce este important de observat e că acestuia îi lipsește sufletul și, atunci, eroul va simți și el în permanență că trebuie "să aibă ceva al lui", ceva de care să se simtă zi de zi jefuit și pe care nu poate să-l definească: are nevoie de un suflet pentru că numai astfel poate să-și dobândească statutul de om și, evident, să-și dobândească o identitate.

Dacă facem abstracție de distincțiile real/imaginar și contemporan/atemporal, un oraș tipologic foarte apropiat de cel al lui Bellow este Jefferson-ul lui Faulkner: tentaculele orașului pot fi demolite de un personaj dispus să facă concesii și, mai ales, de unul care știe cum trebuie oferită această ofrandă.

"Orașul-Hidră" al lui Bellow preferă însă mai degrabă să-și "înghită" victimele decât să ducă tratative cu ele: nu vom întâlni nici un Flem Snopes în romanele lui Bellow, din simplul motiv că nici un personaj bellowian nu va ajunge la un asemenea grad de "măiestrie" în "aranjarea" relațiilor cu Orașul. Joseph, Asa Leventhal, Augie March, Tommy Wilhelm, Herzog se vor mulțumi și cu un simulacru al identității (sau cu o "jumătate de identitate") sau doar cu faptul (de altfel extrem de important și acesta) de a-și da seama "ce" caută și "cu ce scop".

A doua constantă a literaturii lui Bellow se află tot în legătură cu spațiul în care trăiește personajul și cu tema alienării, mereu prezentă în literatura lui: este vorba despre cele două ipostaze pe care și le poate asuma eroul lui Bellow – cea a evreului ca victimă a societății înconjurătoare și a isto-

riei sau cea a evreului care încearcă să se lepede de o identitate etnică, să se lase "asimilat" pentru a-și putea dobândi o nouă identitate interioară. Deci, pe de o parte, avem de-a face cu o luptă a individului cu Eul său interior, astfel încât, "în opera lui Bellow, lumea și conștiința individului se despart, dar personajele sunt îndemnate de neconținute impulsuri ale emoției și ale intelectului de a încheia din nou pactul cu ceilalți oameni, cu condiția umană însăși, cu universul întreg, ale cărui înțeles și scop vor să se redescopere"¹¹.

Această relație a omului cu societatea în care trăiește este strâns legată în romanele lui Bellow de "timpul istoric", real, în care se petrece acțiunea. Evident că nu putem considera aceste opere ficționale simple "cronici" istorice, ci, mai degrabă, un exemplu al modului foarte subtil în care romancierul este capabil de a "filtra" evenimentul istoric prin "sita" propriei lumi românești. Din acest punct de vedere, se observă ușor că romanele lui Bellow se ordonează de-a lungul unei axe temporale care fixează timpul acțiunii romanului în același moment în care se "produce" scrierea lui: "contemporanul", "prezentul" sunt preocupările acestui personaj.

Problema modului în care prozatorii evrei din S.U.A. vizualizează spațiul american va deveni cu atât mai complicată la prozatori de tipul lui Bernard Malamud și Philip Roth, pentru că aici vom avea de-a face cu o întrețesere și mai profundă între personaj și, pe de o parte, mediul din care provine, iar pe de altă parte, mediul în care se dezvoltă. De exemplu, la Malamud vom avea tot timpul în fața ochilor o călătorie inițiată a eroului, un drum întortocheat prin labirint în căutarea unei himere: așa cum Evreul devine la el Om Universal, și spațiul american va deveni ceva foarte vag, pentru că personajul malamudian, chiar și atunci când are impresia că a găsit ceea ce căuta, acest Ceva îi scapă printre degete, el devenind adesea un Nimeni (fie printr-o minus identitate, fie printr-un cumul de identități care se suprapun și se deteriorează unele pe celelalte) într-o "țară a nimă-nui". Este, de fapt, vorba de respingerea

acelei asimilări de tip comportamental în favoarea unei încercări de asimilare de tip structural – doar că obiectivele sunt cele care se vor schimba. Căutarea propriei identități, a Eului (în principal a celui etnic), este ceea ce îl face pe personajul lui Malamud să interacționeze cu mediul – drumul devine cel mai adesea regresiv, de întoarcere la origini (Lumea Nouă este adesea înlocuită de Lumea Veche), e o încercare de recuperare a ceva ce pare pierdut pentru totdeauna.

Dacă la Malamud "fuga din America", refuzul spațiului "real", succesiunea și adesea suprapunerea acestor drumuri întortocheate ale personajului sunt cele care primează, la Philip Roth încercarea de adaptare la mediu va deveni o luptă crâncenă, se va naște o opoziție insolvabilă între "lumea familiei" și "lumea-din-afară" – Evreul nu va mai fi un Străin sosit pe Tărâmul Făgăduinței, ci un psihotic – sau în cel mai bun caz un nevropat – care respinge și atrage totul în același timp. America devine aici un spațiu burlesc, haotic, o lume a umorului negru. Evadarea nu se mai face într-un

spațiu mirific, plin de promisiuni, ci într-o "lume interzisă", văzută adesea ca un paradis sexual – dorința de a accede la acest teritoriu, care include și pierderea propriei identități etnice, va duce la apariția unui erou "bolnav", nu atât alienat în sensul obișnuit al cuvântului, cât agresiv (lumea familiei și mediul înconjurător, american, sunt întotdeauna aflate în conflict, iar personajul se află într-o luptă disperată cu amândouă, într-o acțiune de atragere și respingere simultană), cu un psihism dezafectat, zdruncinat, un om care știe foarte bine cine este, este conștient de identitatea sa etnică, dar aceasta, în loc să-l ajute să se regăsească pe sine, îl va sufoca, îl va oprima și-l va determina să încerce să evadeze din aceste lumi, să abolească realitatea, să-și recreeze propriile sale realități distorsionate.

Este America un shtetl mai mare și mai primitiv pentru prozatorul evreu și pentru personajele sale? Este acesta un teritoriu înșelător unde identitatea îi poate fi furată? Oare acest personaj se va adapta, va deveni un american sau va eșua înainte de a ajunge

la capătul drumului? Este acesta un fapt pozitiv sau unul negativ pentru identitatea etnică, religioasă și, în cele din urmă, intimă a Evreului? – acestea sunt întrebările, puse adeseori cu insistență și ducând la nașterea unor răspunsuri multiple pe care Scriitorul Evreu, încă din momentul în care se află și el într-o "copilărie" a creației sale literare, și le va pune fără încetare, fără a putea ajunge la un rezultat concret și definitiv.

Pe măsură ce Scriitorul va începe să se maturizeze, și personajul său va urma același drum, iar întrebările, în loc să se împuțineze, vor deveni din ce în ce mai complexe, răspunsurile așteptate venind din ce în ce mai greu, mai încărcate de ambiguitate și mister.

Bibliografie critică

- Attias, Jean-Christophe; Benbassa, Esther, *Dicționar de civilizație iudaică*, traducere de Șerban Velescu, București, Editura Univers Enciclopedic, 1997.
- Dinnerstein, Leonard; Nichols, Roger L.; Reimers, David M., *Natives and Strangers. Blacks, Indians, and Immigrants in America*, Second Edition, New York, Oxford University Press, 1990.
- Ertel, Rachel, *Le roman juif américain. Une écriture*

minoritaire, Payot, Paris, 1890.

- Grigorescu, Dan, *Literatura americană. Dicționar cronologic*. București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1977.
- Grigorescu, Dan, *Romanul american al secolului XX*, București, Editura Saeculum I.O., 1999.
- Handlin, Oscar, *The Uprooted* (The Epic Story of the Great Migrations that Made the American People), U.S.A., Little, Brown & Company, 1990.
- Howe, Irving, *World of Our Fathers*, U.S.A., Schocken Books, 1990.
- Introduction to American Studies*, Edited by Malcolm Bradbury and Howard Temperley, London and New York, Longman, 1988.
- Literary History of the United States: History*. Editors Robert E. Spiller, Willard Thorp, Thomas H. Johnson, Henry Seidel Canby, Richard M. Ludwig, London, The Macmillan Company. Collier-Macmillan Limited, 1969.
- Runes, Dagobert D., *Dicționar de iudaism*, traducere de Viviane Prager, București, Editura Hasefer, Colecția Judaica, 1997.
- Takaki, Ronald, *A Different Mirror. A History of Multicultural America*, U.S.A., Little, Brown & Company, 1993.
- A Tale of Ten Cities. The Triple Ghetto in American Religious Life*, Edited by Eugene J. Lipman and Albert Vorspan, Second Printing, New York, U.S.A., Union of American Hebrew Congregations, 1962.
- Tanner, Tony, *The City of Words*, London, Jonathan Cape, 1971.

1. Donna Robinson Divine este profesor la Smith College și unul dintre organizatorii Programului de studii ebraice de aici. Este autoarea unui volum având ca temă societatea arabo-palestiniacă în perioada ultimului secol de dominație otomană.
2. *Literary History of the United States. History*, Editors Robert E. Spiller, Willard Thorp, Thomas H. Johnson, Henry Seidel Canby, Richard M. Ludwig, London, The Macmillan Company, Collier-Macmillan Limited, 1969, p. 690.
3. *A Tale of Ten Cities. The Triple Ghetto in American Religious Life*, Edited by Eugene J. Lipman and Albert Vorspan, Union of American Hebrew Congregations, New York, U.S.A., 1962, Second printing, p. 4.
4. Limbă vorbită și scrisă de un mare număr de evrei provine din germana medievală, cu adaosuri lexicale din ebraică și din limbile locale, ca polona, rusa, ucraineana, româna, engleza etc. În scris, se folosesc caracterele ebraice, cu anumite valori speciale. Verbele de origine ebraică apar germanizate, în timp ce substantivele de origine germană sunt ebraizate. Principalul centru de înflorire a idișului a fost Rusia. (Dagobert D. Runes, *Dicționar de iudaism*, București, Editura Hasefer, colecția Judaica, 1997, p. 142-143).

5. Asimilarea comportamentală (sau aculturația), care poate atinge un evantai foarte larg de practici sociale și culturale, îngăduie o absorbție a forțelor exterioare, fără ca totuși grupul să-și piardă din această cauză caracteristicile principale ale identității care, deși evoluează, rămâne transmisibilă generațiilor următoare. Aculturația și integrarea socială se petrec, firește, împreună. (Jean-Christophe Attias, Esther Benbassa, *Dicționar de civilizație iudaică*, București, Editura Univers Enciclopedic, 1997, p. 3).
6. *Id. ib.*, p. 37-38. "Prin asimilare structurală se înțelege ștergerea particularităților unui grup etnic anumit, rezultată din propria lui dorință de fuzionare cu societatea înconjurătoare și din presiunea forțelor exterioare care îi alterează în profunzime sau îi distrug complet identitatea."
7. Idiș, subst. masc., târg evreiesc din Europa Orientală.
8. Ronald Takaki, *A Different Mirror. A History of Multicultural America*, U.S.A., Little, Brown & Company, 1993, p. 280.
9. Dan Grigorescu, *Romanul american al secolului XX*, București, Editura Saeculum I.O., 1999, p. 51-52.
10. Daniel Fuchs, *Summer in Williamsburg*, 1934; *Homage to Blenheim*, 1936; *Low Company*, 1937.
11. Dan Grigorescu, *op. cit.*, p. 227.